

## **Family Contract Opportunities, Directions, Methods and Mechanisms in Jizak Region**

**Gapparov Behzod Nematillaevich**

**Аннотация.** Мақолада оилавий пудратнинг иқтисодий тизимлардаги алоҳида ўрни унинг микроиқтисод билан сўнгра макроиқтисод билан уйғунлашув асослари, шунингдек, пандемия даврида оилавий шароитларда уй меҳнатини ташкил этиш йўналишлари баён қилинган.

**Калит сўзлар:** карантин, инқироз, оилавий пудрат, микро ва макроиқтисод, меҳнат ресурслари, инсон капитали, бозор конъюктураси.



**Кириш.** Ўзбекистонда мустақилликнинг дастлабки йилларидан бош-лаб ўз ҳаракатлар стратегиясига асосланиб амалга оширилаётган иқтисодий ислохотлар, давлат мулкани хусусийлаштириш ва хусусий тадбиркор-ликка кенг йўл очиш натижасида кўп укладли иқтисодиёт шаклланди ва фаолият кўрсатмоқда. Унда турли тармоқ ва соҳаларга мансуб бўлган акциядорлик жамиятлари шаклидаги йирик корхоналар билан бирга аҳоли ташаббуси билан барпо этилган масъулияти чекланган жамиятлар, хусусий корхоналар тоифасидаги кичик тадбиркорлик корхоналар хусусан, оилавий пудрат асосидаги хўжалик субъектлари асосий ўрин тутди. Мамлакатимизда пандемия шароитида карантин қоидаларини сақлаган ҳолда уй меҳнатини ривожлантиришга ва унинг институционал асосларини яратиш-га муҳим аҳамият берилмоқда. Бу борада иш берувчи корхоналар учун ҳам, оилавий пудрат асосидаги иш юритувчи аҳоли учун ҳам рағбатланти-ришнинг яхлит ва таъсирчан тизими яратилган. Бугунги босқичда оилавий пудрат соҳаси бандлик ва оила бюджети даромадларини оширишнинг кўшимча манбаига айланиб бораётганини ҳеч ким инкор этолмайди. Айни вақтда оилавий пудрат фуқароларни, биринчи навбатда, хотин-қизлар, айниқса кўп болали аёлларни, ёрдамга муҳтож ногиронлар ва меҳнат қобилияти чекланган бошқа шахсларни ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш фаолиятига жалб этиш учун муҳим ижтимоий аҳамият касб этмоқда. Шуларни ҳисобга олган ҳолда, оилавий пудрат асосида хўжалик юрита-диган фаолиятлар кўламини янада кенгайтириш, улар имкониятларини тўлиқ изга солувчи йўналишлар ва усулларни қидириб топиш, ҳамда амалга жорий этиш карантин пайтларида мамлакатимизда иқтисодий инқирозга юз тутмасликнинг йўналишларидан бири ҳисобланади.

**Мавзуга оид адабиётлар шарҳи.** 2008 йилда бошланган жаҳон молиявий-иқтисодий инқирози ва унга юз тутмаслик ёки унинг олдини олиш ва юмшатишга қаратилган оилавий пудрат масалалари, уларнинг йирик хўжалик юритувчи субъектлар билан [Айнакулов М.А. Абдухами-дов Э.М, 2016] интеграцион алоқаларига бағишланган мамлакатимизда баъзи илмий тадқиқотлар олиб борилган. Шунингдек, баъзи манбаларда оилавий пудратни ривожлантиришнинг усуллари, йўналишлари ва имко-ниятлари маҳсулот турига қараб ёки тармоқ ёндашувига кўра ҳар хил тавсифга [Aynakulov M.A, 2020] эгаллиги асослаб берилган.

Иқтисодий жиҳатдан қараганда, оилавий пудрат бу оила жамоасида юритилиб фаолиятини олиб боради, лекин буни рўзғордаги хўжалик иш-лари деб тушуниш нотўғри, чунки бу тушунча иқтисодий фаолият юритув-чи оилавий меҳнат субъектини англатади. Мазкур субъектнинг аксарият қисмини оилавий пудрат асосида ишловчилар ташкил этади.

Оилавий пудратнинг иқтисодий мазмуни шундан иборатки, у пирова-рд маҳсулот ишлаб чиқариш жараёнида оилавий пудрат аъзолари билан йирик хўжалик субъекти ўртасидаги иқтисодий муносабатлар, яъни коопе-рация шакллари-дир [Айнакулов М.А. Абдухамидов Э.М, 2016]. Оилавий пудрат микро (кичик доирадаги) иқтисоднинг бир кўриниши деб қаралади. Ўз навбатида эса микроиқтисодга макроиқтисод, яъни мамлакатнинг мил-лий иқтисоди боғлиқ бўлади. Шу сабабдан ҳам оилавий пудратнинг мил-лий иқтисодиёт учун аҳамияти катта ва буни унинг меҳнат ресурсларини етказиб бериш, яъни **инсон капиталини шакллантириш, истеъмол этиш ва уй хўжалигини юритиш, шунингдек ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш** каби функцияларини бажаришида кўриш мумкин.

Мамлакатимизда оилавий пудратни йўлга қўйишнинг имкониятлари жуда кенг, чунки истиқомат қилаётган аҳоли таркибида меҳнат ёшидаги-лар 50 % дан кўпроқни ташкил

килади. Ҳар йили оилалардан 120 минг нафар меҳнат ёшига етган кишилар меҳнат ресурслари сафига қўшилиб боради [Айнакулов М.А, 2020].

Илмий тадқиқот натижаларидан шу нарса аниқланганки, оилавий пудрат усулида улар кам салмоққа эга бўлганлиги учун, қолаверса бозор талабларига, бозор конъюктурасига тез мослаша олиши билан энг яхши натижаларга эришади. Шу боис, оилавий пудрат аъзолари сони 8-12 киши атрофида бўлиши керак. Бу эса ўз навбатида, мустақиллик, масъулият ва манфаатдорлик каби бошқарув тамойилларининг уйғунлашувини келтириб чиқаради. Оилавий пудрат азалдан Ўрта Осиё республикаларида сабзавот-чиликда, ипак қурти боқишда, шунингдек картошка етиштиришда кенг қўлланилиб келинган ва мавжуд меҳнат ресурсларидан оқилона фойда-ланиш, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини кўпайтириш усуллари билан бири сифатида ўзини оқлаган.

**Тадқиқот методлари.** Жиззах вилоятида оилавий пудратни йўлга қўйишнинг тадқиқот усуллари асосан қиёсий таҳлил ва кузатув асосида олиб борилган бўлиб, унга кўра Ўзбекистонда бугунги кунда оилавий пудратни йўлга қўйиш учун иқтисодийнинг базавий тармоқларидан қишлоқ хўжалигида (хусусан, деҳқончиликда, чорвачиликда), қурилишда, саноатда, агросаноатда, шунингдек, хизматлар кўрсатишда кенг миқёсдаги имкониятлар мавжуд. Чунки мазкур тармоқларга қарашли хўжалик юри-тувчи субъектлар иқтисодийнинг асосий негизини ташкил этади. Хусусан, вилоятда 2020 йилда ялпи ҳудудий маҳсулотдаги саноат тармоғининг улуши 11,3 %, қишлоқ, ўрмон ва балиқ хўжалигиники 56,1 %, қурилиш 7,2 %, хизматлар кўрсатиш соҳасида 16,0 % ни ташкил этди [Rasmiy web sayt: [www.jizzaxstat.uz](http://www.jizzaxstat.uz)].

Жиззах вилоятида қишлоқ хўжалигининг пахтачилик, чорвачилик ва картошка етиштириш, полиз экинларини етиштириш каби турлари кенг ривожланган. Хусусан, вилоятнинг суғориладиган чўл ҳудудлари (Мирза-чўл, Пахтакор, Дўстлик, Арнасой, Зафаробод, Зарбдор ва ҳ.) асосан пахта-чилик ва полиз маҳсулотлари етиштиришга, вилоятнинг лалмикор ҳудудлари эса асосан чорвачиликка ихтисослаштирилган. Чунки, суғориладиган ҳудудларда ернинг захлиги сабабли чорвачиликнинг кўп касалликларга чалиниши оқибатида ундан чорвачилик тармоғи бўйича самарали хўжалик юритишда фойдаланиб бўлмайди. Аксинча, лалмикор ҳудудларда чорва-чилик тармоғини хўжалик юритишда ривожлантиришнинг имкониятлари мавжуд бўлиб, бироқ деҳқончиликни йўлга қўйиб бўлмайди. Шуларни ҳисобга олиб, суғориладиган ерларда ўз фаолиятини юритаётган деҳқон-фермер хўжаликлари чорва молларини ривожлантириш учун лалмикор дашт шароитида ўз фаолиятини юритаётган чорвачиликка ихтисослаштирилган фермер хўжалиги билан чорва молларини боқиб бериш шарт билан пудратчи сифатида оилавий пудрат асосида, лалмикор дашт шароитида ўз фаолиятини юритаётган чорвачиликка ихтисослаштирилган фермер хўжалиги эса чўл суғориладиган ҳудудларда чорва моллари учун озуқа етиштириб бериш шарт билан пудратчи сифатида оилавий пудрат асосида кооперация шартномасининг икки томонлама имзолаши мумкин-ки, бу эса ўз навбатида халқимизнинг бандлигини таъминлашда, шунингдек, оилавий даромадларининг ўсиши оқибатида пандемия шароитида иқтисодий инқирозга юз тутмасликнинг асосий омилларидан бири саналади.

**Таҳлил ва натижалар.** Оилавий пудратнинг ижобий жиҳатларидан яна бири шундаки, иш кучига бўлган мавсумий талабни қондиради, ишга қўшимча ишчи кучлари – мактаб, академик лицей ва профессионал таълим ўқувчиларини, шунингдек, олий таълим муассасаларининг талабаларини, ижтимоий ишлаб чиқаришда мунтазам иштирок

этмайдиган фуқароларни жалб этиш имкониятида намоён бўлади. Бу эса деҳқончилик маҳсулот-ларини йиғиштириб олишда асосан қўл келади. Хизмат кўрсатиш соҳасида ҳам оилавий пудратни кенг ёйиш мумкин, масалан умумий овқатланиш шахобчаларида, техник хизмат кўрсатишда, савдо шахобчаларида ижара-даги йўловчи транспортларида оилавий пудратнинг афзаллик томонлари борки, бу жараён одатда, уларнинг қариндошлик ришталари, ўзаро бир-бирини қўллашга таянганликлари билан изоҳланади.

Оилавий пудратнинг ялпи ички маҳсулот суръатини оширишдан ташқари, унинг ҳам ижтимоий-иқтисодий ҳам маънавий-маърифий томон-лари мавжуд.

Ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан, оилавий пудрат асосидаги қилинган ишлар натижасида олинган даромаддан улушбайчилик қоидаларига биноан, оила мулки шаклланади, сўнгра умумий даромаднинг жамғари-лиши асосида кўпайиб боради. Ўз навбатида, оилавий пудрат меҳнатлари-нинг ҳосиласи сифатида шаклланган оила мулки - мамлакат миллий бойлигининг таркибий қисми ҳисобланади.

Маънавий-маърифий жиҳатдан, оилавий пудратда инсон капитали шаклланади. Яъни, бу жараёнда оила тарбиясидан четда қолмаган ҳолда келажак ёш авлоднинг ақлий ва жисмоний қобилиятлари камол топади, ўз касбининг устаси сифатида меҳнат ресурслари сафига келиб қўшилади. Ўз навбатида моддий неъматлар яратишда қатнашади ҳамда жамиятнинг иқтисодий салоҳияти ва унинг таракқиёти учун ҳисса қўшади.

Оилавий пудратнинг аҳоли яшаш тарзини оширишда, карантин шароитида иқтисодий инкирозга юз тутмасликда жуда кўплаб қулай томонлари борки, бунинг учун уни ривожлантиришга кўмаклашишнинг қуйидаги потенциал имкониятларига эътибор қаратилиши керак:

- минтақаларнинг потенциал имкониятларига қараб тармоқлар ичида ёки тармоқлараро оилавий пудрат йўлга қўйилиши ва бу жараён давлат бошқарув идоралари томонидан амалга оширилиши керак;
- хўжалик юритишнинг бозор механизмларини кенгайтириш;
- оилавий пудратчиларнинг инновацион фаолиятини кенгайтириш учун молиявий механизмлар ва рағбатлардан фойдаланиш;
- касбга оид йўналишлар бўйича кўникмаларни шакллантириш мақсадида таълим хизматларини кўрсатувчи махсус курсларни ташкил этиш.

#### **Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:**

1. Айнакулов М.А. Абдухамидов Э.М. Нормативно-правовая база интеграционных отношений хозяйствующих субъектов. // «Молодой ученый». Международный научный журнал. Спецвыпуск Джизакского политехнического Института . 2016. № 7.2 (111.2) S. 48-50.
2. Aynakulov M.A. Problems, prestiges of animation process and technique // Uz ACADEMIYA. SCIENTIFIC - METHODOICAL JOURNAL. ISSN (E)-2181-1334.VOL 1, ISSUE 2, AUGUST 2020
3. Rasmiy web sayt: [www.jizzaxstat.uz](http://www.jizzaxstat.uz).